

Preview

Erik Deen, Jeroen Hellings, Nynke de Jong,
Mariël Rondeel, Josianne Savonije

met
bijdragen
van meer
dan 20
vakgenoten

HET TWEEDE ONTWERP BOEK

leertrajecten ontwerpen voor
vakmanschap en vernieuwing

Colofon

1e druk oktober 2023

© Kessels & Smit Publishers 2023

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN: 9789083042381

NUR: 841

Titel: Het tweede ontwerpboek

Ondertitel: Leertrajecten ontwerpen voor vakmanschap en vernieuwing

Tekst: Erik Deen, Jeroen Hellings, Nynke de Jong, Mariël Rondeel, Josianne Savonije e.a.

Redactie: Annelies Poppe

Vormgeving: Hanneke Queens

Drukker: Libertas Pascal

Kessels & Smit Publishers

Maliebaan 45

3581 CD Utrecht

+31 30 2394040

www.kessels-smit.com/books

Een kijkje in de keuken van ontwerpers van leren

We zijn er trots op dat twee jaar na het idee om een tweede Het Ontwerpboek te schrijven, het er nu echt ligt. Als trekkers hebben we veel plezier beleefd aan het samenwerken met bevlogen vakgenoten bij het maken van dit boek. Alle mensen die we vroegen om een bijdrage te schrijven over hun ontwerp zeiden meteen volmondig ja op ons verzoek. Ook al was voor een aantal van hen op dat moment niet altijd heel duidelijk wat we van hen vroegen. Natuurlijk zijn alle schrijvers trots op hun ontwerppraktijk en willen zij deze graag delen met anderen. Maar hoe het ontwerp ontstaan is, voor welk ontwerpproces ze hebben gekozen, welke beslissingen ze genomen hebben op grond van welke principes en afwegingen: dat bleek lang niet altijd zo makkelijk terug te halen of bewust te zijn gebeurd. Voor ons als ontwerpers en redactie was het overduidelijk dat we naast het uiteindelijke ontwerp ook de kansen, hobbels en dilemma's in het maakproces inzichtelijk wilden maken. Zodat de lezer met dit boek echt een kijkje in de keuken van diverse ontwerpers krijgt. Een keuken waarin altijd wat te kiezen valt, afhankelijk van het vraagstuk en de context waarvoor je ontwerpt. Dus gingen we samen, bij wijze van reverse engineering, met auteurs het ontwerpproces terugspoelen en expliciet maken. Dit was misschien wel het meest interessante onderdeel van onze samenwerking met hen. Voor degenen die geen ontwerper zijn of zichzelf niet zo noemen, merkten we dat ze het leerzaam vonden om met een ontwerpersblik naar hun eigen werk te kijken. En daar staken wij ook weer het nodige van op. Het schrijfproces als leerproces! Veel dank aan de medeauteurs, voor het delen van jullie ontwerppraktijken en de weg waarlangs deze zijn ontstaan. Zonder deze praktijkvoorbeelden was dit boek er niet geweest.

Naast dat 26 vakgenoten meeschreven aan dit boek, hebben ook 21 professionals via een podcast een bijdrage geleverd. Hen zijn we ook veel dank verschuldigd. Tijdens de redactievergaderingen over het boek kwam onder andere aan de orde waarin deze tweede versie van Het Ontwerpboek verschilt van de eerste. We zagen in de ontwerppraktijken dat bepaalde bewegingen in het vakgebied zorgden voor nieuwe (technologische) mogelijkheden. Zo ontstond het idee om de schijnwerper te zetten op de bewegingen die wij als redactie zien, en de ontwerppraktijken in het boek te ordenen rond die bewegingen. Vervolgens bedachten we om verhalen op te nemen

*Door het maken van ontwerpen kun je leren
een krachtige impuls geven en mensen
laten ontdekken dat ze dingen kunnen die
ze niet voor mogelijk hadden gehouden*

van vakgenoten die wij sterk associëren met zo'n beweging. Dus sloegen we weer aan het bellen en mailen om hen te vragen of deze mensen mee wilden werken aan het maken van een serie podcasts voor het boek. En er gebeurde hetzelfde als bij de auteurs: iedereen reageerde zonder aarzeling positief op ons voorstel. We waren er eerlijk gezegd een beetje beduusd van. Het enthousiasme dat we voelden spoorde ons aan om van het produceren van de podcasts een mooi, en vooral relationeel ontwerpproces te maken. Dus organiseerden we in het voorjaar van 2023 drie dagen waarop we een flink aantal podcasts maakten. We ontwierpen de podcasts samen met onze gasten: op de dag zelf dachten we in groepjes met elkaar mee over thema's en vragen die interessant waren om te bespreken in de podcast. Dat resulteerde in een levendige dag waarin mensen die elkaar niet of alleen van naam kenden, samen intrigerende vragen bedachten om een bepaalde beweging van alle kanten te belichten. De vele spontane posts van de geïnterviewden die we daarna op social media zagen, bevestigden ons dat het een bijzondere dag was. Dank jullie wel, verhalenvertellers, voor het geven van een inkijkje in jullie visie op belangrijke ontwikkelingen in het vak van ontwerpen.

Ten slotte willen we de mensen bedanken wiens naam niet in de auteursinformatie te vinden is, maar die essentieel zijn geweest voor de leesbaarheid en vormgeving van dit boek. Annelies Poppe: dank je wel voor je nuchtere kijk op taal en de hulp die je bood om de lijn en essenties in de ontwerppraktijken voor het voetlicht te brengen, zonder opsmuk of overbodige woorden. Hanneke Queens: dank je wel dat je ook in deze tweede versie van Het Ontwerpboek je talenten wilde inzetten om tekst te versterken met beeld. Je snapt ons vak als geen ander en dat maakt je een ijzersterke vormgever.

Waarom we dit boek hebben geschreven

We hebben dit boek met elkaar gemaakt omdat we leren en ontwikkelen een warm hart toedragen. Door het maken van ontwerpen kun je leren een krachtige impuls geven en mensen laten ontdekken dat ze dingen kunnen die ze niet voor mogelijk hadden gehouden. Daar dragen we graag een steentje aan bij, en daar ondersteunen we graag andere ontwerpers bij via het ontsluiten van de praktijkervaringen en voorbeelden in dit boek.

Voor ieder van ons uit de reactie is de drijfveer om tijd en energie te steken in het maken van dit boek net weer wat anders.

"Het werken aan deze uitgave was een alibi om mijn eigen ideeën over het vak ontwerpen nog scherper te maken, geïnspireerd door het mooie werk van vakgenoten. Hoe organisaties leren vormgeven gaat mij aan het hart. Hoe tover je de werkomgeving om tot een spannende plek waar vernieuwing ontstaat en talent de ruimte krijgt? Ik hoop dat dit Tweede Ontwerpboek je inspiratie biedt om hieraan te werken." - Jeroen

" 'Blijf niet blind voor alle kleuren van de wind', is mijn favoriete quote uit de Disney film Pocahontas. De wind in ontwerperland waait hard en er komen steeds meer kleuren en leervormen bij. Dat drijft mij om samen met collega's en vakgenoten in kaart te brengen wat er nu speelt. Dit boek zie ik als een tijds capsule van het leren en ontwikkelen van nu (2023) waarmee ik anderen hoop te inspireren om ontwerpers van de toekomst te zijn. En om, naast organisatiedoelen, altijd door de bril van de lerende te blijven kijken." - Josianne

"In 2019 organiseerde ik voor mezelf een reeks gesprekken genaamd 'de boekdialogen'. Ik sprak met vakgenoten over de boeken die zij schreven over leren en ontwikkelen. Ik deed dit om inspiratie op te doen voor mijn eigen boek, dat er ooit zou komen. Ik houd er namelijk van om iets te maken en ik wist dat ik zou groeien in mijn eigen ontwerppraktijk en visie door erover te schrijven. Kort daarna nodigden Erik en Mariël mij uit om Het Tweede Ontwerpboek mee te schrijven: het boekproject werd realiteit. In iets meer dan twee jaar maakten we deze prachtige bundel voor en door enthousiaste ontwerpers. Deels schreef en redigeerde ik de stukken tijdens mijn wereldreis, vanuit een campertje, coworkinglocatie of op een zonnig terrasje. Ik hoop dat het boek vakgenoten inspireert tot betekenisvolle ontwerpen." - Nynke

"Samen met Erik heb ik de kar getrokken bij de totstandkoming van de eerste versie van Het Ontwerpboek. Net als bij Nynke helpt schrijven mij om te leren over mijn eigen visie en ontwerpaanpak. En meewerken in een redactie geeft mij de kans om van anderen te leren. Al langer sluimerde bij mij het idee om een tweede versie te maken. Omdat ik de afgelopen jaren veel mooie en innovatieve ontwerpen voorbij zag komen die daar prachtig in zouden passen. Bovendien mocht ik zelf interessante ontwerpprocessen vormgeven en begeleiden. Mijn missie is om jonge professionals warm te maken voor het boeiende vak van ontwerpen. Toen bleek dat nieuwe vakgenoten graag instapten in het redactieteam werd het werken aan dit boek helemaal een feestje." - Mariël

"In de tien jaar tussen ons vorige Ontwerpboek en deze versie heeft ons werk niet stilgestaan en ik vind dat ons vak daarom een nieuw boek verdient. Niet om onszelf op de borst te kloppen maar om vast te houden wat we hebben geleerd. Een minstens net zo belangrijke drijfveer was de groep jonge collega's die zich de afgelopen jaren bij ons heeft aansloten. Het plezier dat zij hebben in dit deel van ons vak - ontwerpen voor leren- werkt aanstekelijk. Hun enthousiasme en vakmanschap maakte dat ik er nog meer zin in kreeg om met hen en Mariël een nieuwe verzameling van mooie ontwerpen vast te leggen in dit boek. Ik was daarnaast benieuwd hoe zij zo'n schrijfkus zouden aanpakken. Ook daarin ben ik bepaald niet teleurgesteld. 'Alleen ga je sneller, samen kom je verder' is een geveugelde uitspraak. Daar kan ik nu aan toevoegen: 'met een clubje jonge vakgenoten heb je onderweg meer lol.'" - Erik

Voor wie dit boek is bedoeld

Dit boek is net als de eerste versie bedoeld voor ontwerpers, ontwikkelaars, opleiders en begeleiders die met ontwerp vragen aan de slag zijn in organisaties of onderwijsinstellingen. Daarnaast willen we aankomende ontwerpers, zoals studenten aan hogescholen, universiteiten, de Foundation for Corporate Education en andere opleidingsinstituten een handvat bieden met deze uitgave. Juist omdat we ons richten op vakmensen in het werkveld, kiezen we ervoor het accent te leggen op praktijken van ontwerpers. Zodat dit verzamelwerk hen inspireert bij de verdere professionalisering van het vak van ontwerper van leerprocessen.

De opbouw van het boek

Vijftien ontwerp praktijken vormen het hart van het boek. Ze laten zien hoe ontwerpers aan de slag zijn rond een scala aan leervragen in hun werkpraktijk. Dat levert beschrijvingen op van mooie en krachtige ontwerpen, maar ook van 'the making of', van kritische situaties in het ontwerp proces en zoeken naar 'dat wat werkt'. Zes bewegingen die we de afgelopen tien jaar in het vak zagen vormen de rode draad in het boek. Elke ontwerp praktijk hebben we verbonden aan zo'n beweging. Natuurlijk is het zo dat een ontwerp praktijk vaak elementen bevat van meerdere ontwikke-

Vijftien ontwerp praktijken vormen het hart van het boek. Ze laten zien hoe ontwerpers aan de slag zijn rond een scala aan leervragen in hun werkpraktijk

lingen die we in het vak waarnemen. Het maken van een ordening en inhoudsopgave was daarom een hele exercitie. Uiteindelijk hebben we ervoor gekozen om de ontwikkeling die in een praktijk het meest in het oog springt, bij die beweging te plaatsen. Daarbij realiseren we ons dat de lezer soms tot een andere keuze zou komen. Waar het ons mede om te doen was, is de lezer een handvat te bieden bij het navigeren door het boek. We hopen dat we daarin geslaagd zijn.

Elke beweging lichten we in aparte introducties per beweging toe. Waar gaat de beweging over, wat zien we dan en hoe komt de beweging terug in de ontwerp-praktijken die we erbij geplaatst hebben? Daarnaast is er over elke beweging een podcast 🎧 te vinden (of twee) met vakgenoten. Die podcast lichten we kort toe in de tekst en kun je via een QR-code beluisteren. Het boek is zo ontworpen dat je op elke plek kunt gaan lezen of luisteren vanuit je eigen nieuwsgierigheid. Mocht je toch behoefte hebben aan een handvat, dan kun je starten bij een beweging of podcast en dan de praktijken induiken. Of je kunt de omgekeerde weg bewandelen en via de praktijkvoorbeelden uitzoomen naar ontwikkelingen in het vakgebied. Met de inleiding willen we je als lezer meenemen in het proces van het maken van het boek en hoe we tot deze inhoud zijn gekomen. In de epiloog kijken we van een afstandje naar de ontwerpverhalen en wat wij als ontwerpers zien en ervaren in de praktijk. We gaan in op de spanningsvelden waar een ontwerper mee te maken heeft en op de bekwaamheden die het vraagt om daar betekenisvol mee om te gaan, nu en in de toekomst.

We wensen je veel plezier en inspiratie toe met dit boek!

Erik Deen, Jeroen Hellings, Nynke de Jong, Mariël Rondeel en Josianne Savonije

Augustus 2023

Inhoud

Voorwoord: Een kijkje in de keuken van ontwerpers van leren	3
Inleiding: Een tweede ontwerpboek? Tuurlijk, het vak verdient het!	12
 Podcast over content curation	18
ROY DE VRIES, GER DRIESEN	

Flexibel en gepersonaliseerd leren 20

Beweging in beeld: De lerende centraal met flexibel en gepersonaliseerd leren	22
 Een stagemodule ontwerpen in coronatijd – Hoe je het kantoor naar de woonkamer van de student brengt	26
DERK VAN DER POL, JEROEN HELLINGS, JOSIANNE SAVONIJE	
 Van een fysiek naar een blended Development Center – Een herontwerp naar een persoonlijk blended leertraject	36
NYNKE DE JONG, PEIJJN PILLEN	
 Verschillig veranderen met de VeranderExpress – Het ontwerpen van een interactieve thinkshop	48
MARCEL KUHLMANN, TON TEN BROEKE	
 Podcast over flexibel en gepersonaliseerd leren	62
PAULINE BERENDSEN, COBY VEENSTRA, GABY TAEKEMA-SOMERS, MARLIEKE TEN VELDE	

Blended en online leren 64

Beweging in beeld: Steeds meer mogelijkheden door blended en online leren	66
 Een leertraject blijven doorontwikkelen met het 3P-model – Het voorbeeld van de leergang 'Ontwerpen en faciliteren van blended leren'	70
JOITSKE HULSEBOSCH, SIBRENNE WAGENAAR	
 Podcast over het evalueren van leren	84
LISETTE SCHILTMANS, JOSIANNE SAVONIJE	
 Betere gesprekken met Conversation workouts – Het ontwerpen van een hybride leeraanbod	86
ANNEMARIE BLEEKER, ANNE MARIE VAN DE WIEL, NINA TIMMERMANS	
 Podcasts als leerinterventie – “Ik ben er stil van. Het is echt samen zorgen voor Sander”	98
DERK VAN DER POL, JOSIANNE SAVONIJE	

 = podcast

 = ontwerppraktijk

- Learning experience design – Een creatieve aanpak met waardevolle resultaten 110
HENNA DE KONING, LIEKE BREMER, NIELS FLOOR
- Podcast over blended, online en hybride leren 126
WILFRED RUBENS, JOITSKE HULSEBOSCH

Leren voor een vak 128

- Beweging in beeld:** De werkpraktijk als sleutel voor het leren van een vak 130
- Samen bouwen aan een vernieuwde vervolgopleiding oncologie-verpleegkundige – Kenmerkende beroepssituaties als startpunt voor het ontwerp 132
ERIK DEEN, MARIÉL RONDEEL
- Podcast over leren door simuleren 146
WINSTON VAN DUIJN
- Retro-innovatie bij UWV – Over weerstand en de troost van HRD 148
HETTY REINDERS, MARGREET VISSER
- Podcast over leren voor een vak versus leren voor persoonlijke ontwikkeling 164
ROB POELL, ISOLDE KOLKHUIS TANKE

Leren voor persoonlijke ontwikkeling 166

- Beweging in beeld:** Ruim baan voor talent, energie en motivatie bij leren voor persoonlijke ontwikkeling 168
- Het Kompas Leiderschapstraject – Leiderschap én ontwerpen vanuit talent 170
JEROEN HELLINGS, JOSIANNE SAVONIJE, PIETERJAN VAN WIJNGAARDEN
- Organisatieverandering aan de hand van lerende netwerken en sleutelgedrag – Het ondersteunen van leren in het werk 182
ANNELIES WYBO, VEERLE DEVOS
- Betekenisvol werk voor iedereen – Van een-op-een loopbaan-begeleiding naar een online programma 196
ANNA VAN DER HORST
- Podcast over progressiegericht werken 212
ROEL VAN ALPHEN, THEO VISSER
-

Performance support 214

Beweging in beeld: Performance support voor het verbinden van werken en leren 216

 Performance support bij KLM – De werkpraktijk centraal 220

MARCEL DE LEEUWE

 Podcast over performance support 238

SASCHA DE VREEZE, MARION VAN DE MERWE

Ontwerpen in een snelkookpan 240

Beweging in beeld: Samen leren en creëren in een versneld ontwerpproces 242

 Learning & development hackathon – Energiek ontwerpproces en leerervaring in één 246

MARTE WOLTHUIZEN, NYNKE DE JONG, RACHELLE HANDGRAAF

 Een online ontwerpweek – Het ontwerpproces als leerproces 260

ERIK DEEN

 Podcast over ontwerpsnelkookpannen 272

RACHELLE HANDGRAAF, MARCEL DE LEEUWE, JEROEN HELLINGS

Ontwerper van de toekomst 274

Epiloog: Uitdagingen en perspectieven voor ontwerpers 276

JEROEN HELLINGS, NYNKE DE JONG EN JOSEPH KESSELS

 Podcast over de ontwerper van de toekomst 292

LARIKE BRONKHORST, MARJOLEINE HEIJBOER, SACHA MCPHERSON

Over de auteurs 294

Trefwoorden 302

HET TWEEDE ONTWERPBOEK – leertrajecten ontwerpen voor vakmanschap en vernieuwing

Het Tweede Ontwerpboek is een totaal vernieuwd vervolg op de eerste uitgave, die ruim tien jaar geleden in 2012 verscheen. Het vak van ontwerpen van leertrajecten heeft inmiddels een stevige basis en vakbekwame ontwerpers weten hoe ze samen met anderen tot krachtige en effectieve ontwerpen kunnen komen. Betekent dit dan dat het vakgebied 'af' is en stil ligt? Absoluut niet. De afgelopen tien jaar hebben we andere manieren van ontwerpen ontdekt, gebruik makend van nieuwe technieken en technologie. Dat verdient dus een nieuw boek vol nieuwe ontwerppraktijken, verrijkt met podcasts. Een boek waarin ook ruim aandacht is voor de bewegingen in het vak die de ontwerpaanpakken van deze tijd mede gekleurd hebben. Zoals flexibilisering en personalisering van het leren, de toename van online en blended leerinterventies en het leren voor persoonlijke ontwikkeling.

De bewegingen in het vak plaatsen de ontwerper ook voor tal van uitdagingen. Het vraagt om lenigheid tussen het vasthouden aan de eigen visie en principes en het meebewegen met de context. Spanningsvelden die door de ontwerppraktijken heen klinken gaan over:

- Hoe benut je de werkomgeving als leeromgeving, wetende dat een organisatie soms andere eisen stelt of daar weinig mogelijkheden voor ziet?
- Hoe zet je online en blended leren zo in dat het een krachtige leerervaring wordt, in plaats van een 'verplicht nummer' dat het leren weghoudt van de werkomgeving?
- Hoe geef je ontwerpen vorm waarin persoonlijke groei en de ontwikkeling van vakmanschap stevig verbonden zijn?
- Hoe ontwerp je samen met de doelgroep en benut je het ontwerpproces als leerproces?

De vijftien ontwerppraktijken en tien podcasts in dit boek laten zien hoe vakbekwame ontwerpers met deze spanningsvelden omgaan. In de slotbeschouwing voegen we daar perspectieven voor de ontwerpers van de toekomst aan toe.

Het Tweede Ontwerpboek is een bundel met praktijkvoorbeelden en reflecties, en een inspiratiebron voor alle (aankomend) ontwerpers van leertrajecten: L&D adviseurs, onderwijskundigen, HR(D) professionals, opleiders, trainers, mentoren en praktijkbegeleiders. Een uniek werk dat uitnodigt tot verdere professionalisering van het vak van ontwerpen van leertrajecten.

www.kessels-smit.com/books

Bestel nu